

Lale Güremen

Amasya University, lguremen@gmail.com, Amasya-Türkiye

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2023.18.3.1A0486
ORCID ID	0000-0002-7665-9296
Corresponding Author	Lale Güremen

TÜRKİYE İMAR PRATIĞI İÇİNDE MİMARİ ESTETİK KOMİSYONLARININ YERİ VE ÖNEMİ

ÖZ

Bu çalışmada Mimari Estetik Komisyonlarının Türk İmar pratiği içinde değerlendirilmesi ele alınmıştır. Bununla birlikte, Mimari Estetik Komisyonları ve Kent Estetik kurulları arasında ne tür farklılıklar olduğuna da değinilmektedir. Mimari Estetik Komisyonlarının daha işlevsel ve faydalı olabilmesi için özellikle gelişmiş Batı dünyasındaki kentsel estetik kontrolüne de yer verilmiş olup, bu gelişmeler karşısında Türkiye’de Mimari Estetik Komisyonlarının geleceği ile ilgili bazı saptamalarda da bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Estetik Kontrolü, Yerel Yönetimler, Mimari Estetik Komisyonu, Kentsel Estetik Kurulu, İmar Mevzuatı

THE PLACE AND IMPORTANCE OF ARCHITECTURAL AESTHETIC COMMISSIONS IN TURKISH LAND DEVELOPMENT PRACTICE

ABSTRACT

In this article, the evaluation of Architectural Aesthetic Commissions within the Turkish Land Development practice is discussed. In addition, the differences between Architectural Aesthetic Commissions and Urban Aesthetic Boards are also discussed. In order for the Architectural Aesthetic Commissions to be more functional and useful, the urban aesthetic control in the developed Western world is also included, and some determinations are made about the future of Architectural Aesthetic Commissions in Turkey in the face of these developments.

Keywords: Urban Aesthetic Control, Local Governments, Architectural Aesthetic Commission, Urban Aesthetic Board, Land Development Legislation

How to Cite:

Güremen, L., (2023). Türkiye İmar Pratiği İçinde Mimari Estetik Komisyonlarının Yeri ve Önemi. Engineering Sciences, 18(3):43-54, DOI: 10.12739/NWSA.2023.18.3.1A0486.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Mimari Estetik Komisyonu kavramı ilk olarak 1985 yılında kabul edilen 3194 Sayılı İmar Yasası'na 12 Temmuz 2013 tarihinde eklenen 6495/73. Maddesi'nde, literatüre ve uygulama alanına girmiş bulunmaktadır. Yaklaşık 10 yıllık bir mazisi olmasına karşın, bir yönetmelik kapsamında detaylı olarak açıklanması 2017 yılının 3 Temmuz günü kabul edilen Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği ile birlikte olmuştur. Bu yönetmelikle birlikte, yönetmeliğin 66. Maddesi'nde belirtildiği şekilde büyükşehirlerde ilçe belediyelerinde, büyükşehir olmayan illerde ise il merkezi ve ilçe belediyelerinde Mimari Estetik Komisyonları kurulma durumu büyük bir hız kazanmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye çapında birçok yerde kurulan bu komisyonlarla ilgili yönergeler hazırlanmış ve bu komisyonlar ve çalışmaları Türk İmar Hukuku içinde yerini almıştır.

Mimari Estetik Komisyonlarının tanımı, ilgili yönetmelikte; "Şehrin yöresel mimarisine ilişkin tespitleri yapan, meydan, yol, kaldırım, tabela, kent mobilyaları ve benzeri düzenlemelerdeki usullere ilişkin öneriler getiren, yapıların ve onaylı mimari projelerinin özgün fikir ifade edip etmediğine, umumi binaların fonksiyonu ve özelliği gereği farklılık arz edip etmediğine karar veren komisyon" olarak verilmektedir. Kanunen yaklaşık 10 yıllık bir mazisi olmasına karşın, Mimari Estetik Komisyonlarının tüm Türkiye'de yaygınlaşması ve çalışmalara başlaması 6 yıllık kısa bir süreyi kapsamaktadır demek çok yanlış olmamaktadır.

Türkiye'de sadece altı ila on yıllık kısa bir mazisi olan Mimari Estetik Komisyonu, bu makalenin ana temasını oluşturmaktadır. Makalenin içeriği ise üç ana bölüme ayrılmaktadır. İlk kısımda, Türkiye'deki İmar Planlama süreci içinde MEK görev ve yetkilerinin neler olduğu ve günümüz itibarıyla Türk İmar Hukuku sistemi içinde nasıl bir konuma sahip olduğu, yetkileri, kısıtlılıkları imar ile ilgili sorunlara ne ölçüde cevap verebildiği, bu komisyonların kurulması ve çalışmaya başlamasıyla oluşan durumlar ve komisyonların çalışma prensipleri açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci kısımda Türkiye yerel yönetim bazında oluşturulan Kentsel Estetik Kurulu kavramı ve MEK ile olan farkları, benzerlikleri ortaya konarak, amaç ve görevleri üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü kısımda ise; dünyada özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa kıtasında, yani gelişmiş diye tabir ettiğimiz dünyada kentsel estetik kontrolünün kısa tarihçesi üzerinde durulmuş ayrıca tüm Avrupa'da hatta dünyada önemli bir örnek olan Hollanda'da Kentsel ve Mimari Estetik Komisyonlarının yapılanma ve çalışma özellikleri anlatılmıştır.

Sonuç kısmında ise, bu tür komisyonların Türk İmar pratiği içinde ne tür önlem ve tedbirlerle daha etkili olabileceği ve daha rasyonel ve etkili bir biçimde kullanılabileceği tartışılmıştır. Kuşkusuz, imar konuları sadece kentsel veya mimari estetiğin sağlanması odaklı bir durum kesinlikle değildir. Bununla birlikte imar kanun ve yönetmeliklerimize dayanarak kurulan Mimari Estetik Komisyonunun imar ile ilgili sorunları çözüp çözemeyeceği veya var olan sorunlara yeni sorunlar ekleyip eklemeyeceği zaman içinde elde edilecek pratiklere bağlı olacaktır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türkiye imar pratiği içinde Mimari Estetik Komisyonunun yeri ve önemi ele alınmıştır. Kentlerin imarında ve yapılanmasında işlev hedeflerinin yanı sıra estetik kavramının önem kazanması ve bu bağlamda kentsel estetik kontrolünün yerel yönetimler açısından neredeyse zorunlu hale gelmesi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentsel araştırma konularının başında gelmeye başlamıştır. Dünyada 1960'lı yıllara dayanan bu konu ülkemizde 2000'li yıllar itibarıyla önem kazanmaya başlamıştır. Kuşkusuz, kentlerde özellikle yerel yönetimlerce organizasyonu yapılan estetik kontrol olgusunun en önemli aktörleri, Mimari Estetik Komisyonu,

Kentsel Estetik Kurulu ve Kentsel Estetik Komisyonu gibi farklı isimler alabilen komisyonlardır. Mimari Estetik Komisyonunun Türkiye’de kurumsal hale gelmesi henüz 10 yıllık bir geçmişe sahiptir. Mimari Estetik Komisyonlarının yanı sıra aslında temelde aynı işlevi gören fakat aralarında bazı farklılıklar bulunan Kentsel Estetik Kurulu son yıllarda sayıları artan ve araştırmalara konu olan kurumlar olmuştur. Bu açıdan çalışma Mimari Estetik Komisyonu ve Kentsel Estetik Kurullarının ülkemizdeki işlev ve önemini ortaya koyması bakımından ve bu alanda çalışma yapanlara örnek ve rehber olması bakımından önem arz etmektedir.

Önemli Noktalar (Highlights):

- Mimari Estetik Komisyonları
- Kent Estetik Kurulları
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği Yapı Projeleri

3. MİMARİ ESTETİK KOMİSYONU KAVRAMININ İMAR PRATIĞI İÇİNDEKİ BUGÜNKÜ DURUMU (CURRENT STATUS OF THE CONCEPT OF THE ARCHITECTURAL AESTHETICS COMMISSION WITHIN THE PRACTICE OF ZONING)

Estetik Komisyonu kavramı Türk İmar Hukukuna ilk olarak Ek 12 Temmuz 2013 tarih ve 6495/73. Madde ile çerçeve bir kanun olan 3194 Sayılı İmar Kanunu Madde 8, (j) Bendine “Mimari Estetik Komisyonu” adı altında geçmiştir. İlgili maddede; “İlgili idareler, Bakanlıkça belirlenen esaslara göre mimari estetik komisyonu kurar. Komisyon, yapıların ve onaylı mimari projelerinin özgün fikir ifade edip etmediğine karar vermeye yetkilidir. Özgün fikir ifade etmeyenlerde yapılacak değişikliklerde ilk müellifin görüşü aranmaz. Özgün fikir ifade eden mimarlık eser ve projelerinde; eser sözleşmesinde işleme izni verilenler ile eserin bütünlüğünü bozmadığına, estetik görünümünü değiştirmedikçe, teknik, yönetsel amaçlar ve kullanım amacı nedeniyle zorunlu olduğuna karar verilen değişiklikler müellifinin izni alınmaksızın yapılabilir. Bu durumda ilk müellif tarafından talep edilebilecek telif ücreti; ilgili meslek odasının belirlenen mimari proje asgari hizmet bedelinin, tamamlanan yapılarda yüzde yirmisini, inşaatı süren yapılarda yüzde on beşini geçemez” denmektedir [1]. Daha sonrasında ise, Anayasa Mahkemesi’nin 04/12/2014 tarihli ve E:2013/114, K:2014/184 Sayılı Kararı ile bu bentte yer alan “...eser sözleşmesinde işleme izni verilenler ile...” ibaresinin iptal edildiği görülmektedir [1]. Görüldüğü üzere, İmar Kanunu’nda “kentsel” ibaresi yerine “mimari” ibaresi kullanılmaktadır.

3 Temmuz 2017 tarihinde 30113 Sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe giren ve günümüze kadar hakkında 16 kez Yönetmelikte değişiklik Yapan Yönetmeliğin çıkarıldığı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği 66. Maddesi tamamıyla “Mimari Estetik Komisyonları” olgusuna ayrılmıştır. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nin 4.Maddesi olan “Tanımlar” kısmı (fff) Bendi’nde Mimari Estetik Komisyonu; “Şehrin yöresel mimarisine ilişkin tespitleri yapan, meydan, yol, kaldırım, tabela, kent mobilyaları ve benzeri düzenlemelerdeki usullere ilişkin öneriler getiren, yapıların ve onaylı mimari projelerinin özgün fikir ifade edip etmediğine, umumi binaların fonksiyonu ve özelliği gereği farklılık arz edip etmediğine karar veren komisyonu” [2] olarak tanımlanmaktadır.

12 Mayıs 2023 tarihli 32188 Sayılı Resmî Gazete’de çıkan Yönetmelik Değişikliği Hakkındaki Yönetmelik kapsamında 2. Fıkra Mimari Estetik Komisyonunun yapısı ve oluşum şekli açıklanmış olup, “biri başkan olmak üzere beş uzmandan teşkil ettiği, salt çoğunlukla toplandığı ve kararların oyçokluğu ile alındığı” ifade edilmektedir. Yine aynı Yönetmelik kapsamında 3.Fıkra; “İlgili idareler, gerekmesi halinde üniversitelerin ve ilgili kamu kuruluşlarının da katılımıyla, uzmanlardan oluşan mimari estetik komisyonları kurar” [2]. Bu maddeye göre, komisyonun en az ikisi mimar olmak üzere; kalan üç üye mimar,

inşaat mühendisi, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi, şehir plancısı, harita mühendisi unvanlarındaki meslek disiplinlerinden seçilerek oluşturulduğu, Komisyon başkanı, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında veya üniversitelerin mimarlık bölümlerinde ya da meslek odasına kayıtlı serbest mimarlardan kendine ait bürosunda en az 5 yıl hizmeti bulunan veya mimarlık ana bilim dalında tezli lisansüstü öğrenim görmüş olan mimar olmak zorunda olduğu ifade edilmektedir [2].

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nin Mimari Estetik Komisyonu ile ilgili 66.Maddesi'nin 6.Fıkrası'nda, Komisyonun; "organize sanayi bölge müdürlükleri hariç, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir belediyesinin 10/07/2004 tarihli ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'ndan gelen yetkileri saklı kalmak kaydıyla ilçe belediyeleri, büyükşehir olmayan illerde il, ilçe belediyeleri ve ilgili diğer idareler bünyesinde kurulduğu" [2] ifade edilmektedir. 8.Fıkraya göre; "Komisyonca özgün fikir ifade ettiği, ancak eserin bütünlüğünü bozmadığı ve estetik görünümünü değiştirmedığı teknik, yönetsel amaçlar ve kullanım amacı nedeniyle zorunlu olduğuna mimari estetik komisyonu tarafından karar verilen değişiklikler müellifinin izni alınmaksızın yapılabilir" [2] denmektedir.

12 Mayıs 2023 tarihli 32188 Sayılı Resmi Gazetede çıkan Yönetmelik Değişikliği Hakkındaki Yönetmelik kapsamında 66. Madde 13. Fıkroda; Devletin güvenlik ve emniyeti bakımından gizlilik arz eden yapılar ile 21/07/1983 tarihli ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 16/05/2012 tarihli ve 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve diğer özel kanunlar kapsamında kalan alanlarda yapılacaklar hariç olmak üzere tüm yapıların mimari projelerini; mezkur bentte belirtilen kriterlere uygunluk bakımından inceler denmektedir [2]. Bu kapsamda komisyonun, referans bina belirlemeye ve bu amaçlarla projelerde değişiklik talep etmeye yetkili olduğu ifade edilmekte, bu kapsamdaki projeler, komisyon tarafından en geç on iş günü içinde incelenmesi gerektiği ifade edilmekte ve kabul, ret veya belirtilen düzeltmeler yapılmak kaydıyla kabul şeklinde kararlar alınabileceği gibi projelerin tadil edilmesi ve incelenmek üzere tekrar komisyona sunulması yönünde ara karar da alınabileceği ifade edilmektedir. Komisyonca alınan nihai kararlar idarenin yapı ruhsatı düzenlemeye yetkili birimine bildirileceği ifade edilmektedir. Yine son fıkra olan 14.Fıkroda ise, komisyonun; Devletin güvenlik ve emniyeti bakımından gizlilik arz eden yapılar ile 21/07/1983 tarihli ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 16/05/2012 tarihli ve 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve diğer özel kanunlar kapsamında kalan alanlarda yapılacaklar hariç olmak üzere tüm yapılarda ayrıca reklam yüzeyi olarak kullanılacak binalar ve bunların cephelerine ilişkin de karar alabileceği ifade edilmiştir [2].

66. Madde dışında yine Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği içinde kat yükseklikleri ile ilgili olan 28. Maddenin 7. Fıkrası'nda; "Eğitim, sağlık, sanayi yapıları ile sinema, tiyatro ve konferans salonları, katlı otoparklar, düğün salonu, resmi kurum ve kuruluşlara ait binalar ve spor salonları gibi özellik arz eden yapılarda iç yükseklikler, teknolojik ve mimari gereklere göre mimari estetik komisyon kararı ile belirlenir" [2] denmektedir. Bir bakıma, MEK, kamusal binalarda iç kat yüksekliğini belirleyen bir otorite şekline gelmiştir. Aynı durum 42. Maddeye göre bina saçakları için de söz konusudur. Yine, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin Yapı Projeleri ile ilgili 57. Maddesi 9. Fıkra (ç) Bendi'nde, Mimari Estetik Komisyonunun referans bina cephesi belirleyebileceği ve bina cephelerini buna göre değerlendirebileceği hususları da yer almaktadır.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği yanında 14 Haziran 2014 tarih ve 29030 Sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde 13 Mart 2022 ve 31777 Sayılı Resmi Gazete de yayınlanan değişiklik ile birlikte "estetik" kavramı girmiş ve "idare gerekli gördüğü alanlarda mekânın imge, anlam ve kimlik kazanmasını, estetik ve sanat değerinin yükseltilmesini, yapıların bir uyum içerisinde ve bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan ve mekânsal planlama sistemi içerisinde uygulamaya yönelik kılavuz ve tavsiye niteliğinde kararları içerecek şekilde kentsel tasarım rehberi hazırlanabilir" [2] şeklinde bir madde ile somutlaştırılmıştır.

Sonuç olarak, günümüz itibarıyla bakıldığında, yerel idareler bünyesinde kurulan "Mimari Estetik Komisyonları" bir tercih olmaktan öte, bir zorunluluk haline gelmiş ve kentsel yapıda, görünüş ve estetik ile ilgili olarak belirleyici ve tavsiye edici bir otorite düzeyinde görülmektedirler.

4. KENT ESTETİK KURULLARI VE MİMARİ ESTETİK KOMİSYONLARI İKİLEMİ (THE DILEMMA OF URBAN AESTHETIC COMMITTEES AND ARCHITECTURAL AESTHETICS COMMISSIONS)

Bir önceki bölümde açıklandığı üzere Mimari Estetik Komisyonu kavramı 2013 tarihinde Türk İmar Hukuku'na girmiştir. Bununla beraber daha önceki yıllarda da bu tür oluşumlar gerçekleşmeye başlamış olup, 2013 yılında İmar Kanunu'na eklenen bir madde ile MEK oluşumunun öne açılmış, 2017 Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği ile birlikte hukuki altyapısı tamamlanmış demek yanlış olmamaktadır. 2000'li yıllar ile birlikte oluşturulan Kentsel Estetik Kurullarının bu şekilde bir hukuki altyapısı bulunmamaktadır. Hem Kent Estetik Kurulları hem de Mimari Estetik Komisyonları hukuki dayanaklarını ortak kaynaklardan almaktadırlar. Bunlar; İmar Kanunu'nun 1., 21. ve 40. Maddeleri, Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. Madde (g) Fıkrası ve 15. Maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmar Kanunu 21. Maddede; "Belediyeler veya valilikler mahallin ve çevrenin özelliklerine göre yapılar arasında uyum sağlamak, güzel bir görünüm elde etmek amacıyla dış cephe boya ve kaplamaları ile çatının malzemesini ve rengini tayin etmeye yetkilidir" denmektedir. 40. Maddede ise, "Arsalarda, evlerde ve sair yerlerde umumun sağlık ve selametini ihlal eden, şehircilik, estetik veya trafik bakımından mahzurlu görülen enkaz veya birikintilerin, gürültü ve duman tevliid eden tesislerin hususi mecra, lağım, çukur, kuyu; mağara ve benzerlerinin mahzurlarının giderilmesi ve bunların zuhuruna meydan verilmemesi ilgililere tebliğ edilir" ifadeleri yer almaktadır. Büyükşehir Belediye Kanununun 12 Kasım 2012 ve 6360 Sayılı Resmi Gazetede değişiklik yaptığı 7. Madde (g) Fıkrası'nda; Büyükşehir Belediyelerinin görevleri arasında; "Büyükşehir Belediyesinin yetki alanındaki mahalleleri ilçe merkezine bağlayan yollar, meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımı ile bu yolların temizliği ve karla mücadele çalışmalarını yürütmek; kentsel tasarım projelerine uygun olarak bu yerlere cephesi bulunan yapılara ilişkin yükümlülükler koymak; ilân ve reklam asılacak yerleri ve bunların şekil ve ebadını belirlemek; meydan, bulvar, cadde, yol ve sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmek" de sayılmıştır [3].

Büyükşehir Belediye Kanununun İhtisas Komisyonları başlıklı 15.Maddesi'nde ise, "Büyükşehir Belediye Meclisi üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir" ifadesi yer almaktadır.

İlgili kanunların yanı sıra, Kentsel Estetik Kurullarının hukuki temellerini Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin daha önce ayrıntısı ile açıklanan Estetik Komisyonu tanımının yer aldığı 4. Madde (fff) Bendi, Saçaklar ile ilgili olan 42.Maddesi ve doğrudan Mimari Estetik

Komisyonlarının oluşum ve çalışma şekillerinin belirlendiği 66.Maddesi ile de hukuki dayanak bulmaktadırlar.

Mimari Estetik Komisyonları Kent Estetik Kurullarından farklı olarak varlığını, doğrudan Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin 66.Maddesine dayandırmaktadır. Kent Estetik Kurulları için ilgili Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde, bu şekilde bir tanım ve açıklama bulunmamaktadır.

Çalışma kapsamında; Kent Estetik Kurulları ve Mimari Estetik Komisyonları usul ve esaslarını karşılaştırmak için, Kent Estetik Kurulu kuruluş ve çalışma esaslarına örnek olmak üzere, "Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu Çalışma Esas ve Usullerine İlişkin Yönetmelik", "Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik" ile Mimari Estetik Komisyonları kuruluş ve çalışmalarına esas olmak üzere; "Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Mimari Estetik Komisyonu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge" ile "Beşiktaş Belediyesi Mimari Estetik Komisyonu Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik" incelendiğinde ulaşılan bulgular aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Gerek Kent Estetik Kurulları gerekse Mimari Estetik Komisyonları amaçları bakımından büyük ve anlamlı farklılıklar göstermemektedirler. Her iki komisyon için de şehrin genel anlamda estetiği, cephe tasarımları, cephe ve çatı kaplamaları, binalar arasında uyum, kent mobilyalarına yönelik usullerin getirilmesi, yerel kimliklerin ön plana çıkarılması gibi temel ve ortak amaçlar yer almaktadır [4, 5, 6 ve 7].

Her iki tip komisyonun özellikle görev ve yetkiler kısmı çalışılan alanlar söz konusu olduğunda hemen hemen aynı olmasına karşın, Kent Estetik Kurulları ve Mimari Estetik Komisyonları arasında zorlayıcı ve bağlayıcılık rollerinde önemli farklar bulunmaktadır. İncelenen Kent Estetik Kurulu Yönetmeliklerinde daha çok "çalışmalar yapmak", "görüş bildirmek", esaslar belirlemek, ilke kararları alarak görüş bildirmek, incelemek gibi tabirler yer alırken, Mimari Estetik Komisyonu Yönetmeliklerinde, Komisyon Görev ve Yetkileri kısmında, "karar vermek", "karar almak ve bunların uygulanmasını sağlamak", "usul ve esasları belirlemek", "uygulama yapmak/ yaptırmak" gibi zorlayıcı ve kesin bir dille açıklanmış bağlayıcı ifadeler bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak daha önce de belirtildiği üzere, Mimari Estetik Komisyonlarının Kent Estetik Kurullarından farklı olarak varlığını doğrudan somut bir yönetmelik maddesine dayandırması olarak açıklanabilir. Bununla beraber, yine yönetmelik ve yönergelerine göre kurul kararlarının bağlayıcılık kesinliği değişebilmektedir.

Çalışma alanlarına bakıldığında "Kent" ve "Mimarlık" ana başlıklarını alan kurul ve komisyonlar aynı konular ile ilgilenirken, Kent Estetik Kurulları, Mimari Estetik Komisyonundan farklı olarak yapılan imar planları hakkında da görüş ifade edebilmektedirler.

Günümüz itibarıyla gerek Kent Estetik Kurullarının gerekse Mimari Estetik Komisyonlarının somut çalışmalarına örnek vermek gerekirse; internet üzerinden ulaşılabilir olan Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu ile Mudanya Belediyesi Mimari Estetik Komisyonu Raporlarının konularının anlaşılması yerinde olacaktır. Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu çalışmaları son bir yılda, mimari tadilat projelerinin değerlendirilmesi, talep edilen yapı ruhsatları için cephe konumlarının değerlendirilmesi, haberleşme istasyonlarının konumu için değerlendirme, reklam tabelalarının uygunluğu ve billboardlar için değerlendirme gibi raporlar üretirken [4]. Mudanya Belediyesi Kentsel Estetik Komisyonu; tabela ve reklam panoları, işyeri afişleri, ilçe stadyum duvarları, binaların çatılarında bulunan inşaat firması reklam tabelaları, Hal dükkanlarının gölgelikleri, merdivenli sokakların renklendirilmesi gibi konularda raporlar yayınlamıştır [8]. Bu kısıtlı örneklere bakarak, her iki

komisyonun da benzer konular üzerinde çalıştığını, buna karşın Kent Estetik Kurullarının imar planı uygulamaları ile biraz daha ilgili oldukları sonuçlarına ulaşılabilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, her iki tip komisyon üyeleri de mevcut yerel idare bünyesinden seçilmektedirler. Kent Estetik Kurulları kesin bir genelleme olmamakla beraber, Büyükşehir Belediyeleri, Mimari Estetik Komisyonları ise her türden belediye bünyesinde kurulabilen komisyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. GELİŞMİŞ BAZI ÜLKELERDE KENTSEL ESTETİK KONTROL PRATIĞİNİN GELİŞİMİ VE MİMARİ ESTETİK KOMİSYONLARININ DURUMU (DEVELOPMENT OF URBAN AESTHETIC CONTROL PRACTICE IN SOME DEVELOPED COUNTRIES AND THE STATUS OF ARCHITECTURAL AESTHETICS COMMITTEES)

Bu bölüm kapsamında Kuzey Amerika kıtası ve Avrupa kıtası kapsamında gelişmiş bazı ülkeler bağlamında Mimari Estetik Komisyonu tarzı oluşumlar ele alınacak ve Türkiye’de bulunan işleyişe ne gibi katkıları olabileceği bölüm değerlendirme kısmında ele alınacaktır. Bu bağlamda, gerek Kuzey Amerika kıtasında, gerekse genel olarak Avrupa kıtasında öncelikle kentsel estetik ve bunun ele alınış tarzları tarihsel olarak özet biçiminde geçilecek ve sonrasında A.B.D. ve Avrupa kıtasından da estetik kontrolünün en etkili biçimde uygulandığı Hollanda örnekleri üzerinde durulacaktır. Amerika Birleşik Devletleri güzel kent akımının olduğu ve kentsel estetik konusunda kent güzelleştirme hareketinin başladığı ve 1950’li yıllarda kentsel/mimari estetik komisyonlarının oluşturulmaya başlandığı ve eyalet yapısı nedeniyle ülke içinde konu ile ilgili olarak pek çok farklılığın meydana geldiği bir ülke örneği olarak ele alınmıştır. Hollanda ise, kentsel estetik konusunu ön planda tutan ve bu konuda görev alan komisyonların sürekli bilimsel araştırma ve makalelere konu yapıldığı bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz bu ülkelerin seçiminde kentsel estetik yaklaşımının bu ülkelerde ele alınma önemini yanı sıra, uygulama ve kentsel veya mimari estetik komisyonlarının işleyiş ve değerlendirilmesinde bu ülkelerin kendine has (sui-generis) özellikleri rol oynamıştır.

Öncelikle ülkemizde bulunan Mimari Estetik Komisyonu oluşum ve görevlerini diğer ülkelerde bulunan benzer yapılarla karşılaştırmadan önce belirtilmesi gereken önemli durumlar bulunmaktadır. Bunların en önemlisi farklı ülkelerde estetik kontrolün karşılaştırılabilmesi için önemli kriterlerin bilinmesi ve vurgulanması gerekmektedir. Bunlar kısaca;

- ülkenin idari yapısı,
- ülkelerin sosyo ekonomik farklılıkları,
- imar ve planlama ile ilgili hukuki altyapı ve mülkiyet ilişkileri,
- yapıyı çevre için mevcut mevzuat,
- koruma ile ilgili hassasiyet,
- mesleklerle ilgili yetki ve kısıtlamalar ve
- sistem kontrolü için yetki paylaşımı olarak özetlenebilir.

Bu şekilde yapılacak bir karşılaştırma daha sağlıklı sonuçlar vermesi açısından önem arz etmektedir.

5.1. Batıda Kentsel Estetik Kavramının ve Nasıl Ele Alındığının Kısa Bir Tarihçesi (A Brief History of the Concept of Urban Aesthetics and How It Was Treated in the West)

Dünya nüfusunun %60’ına yakınının kentlerde oturduğu günümüzde, kentsel çevrenin yaşamak için uygunluğu sadece kentsel bir sorun olarak değil, aynı zamanda uluslararası önemli politik bir mesele haline gelmiştir ve gelmeye de devam etmektedir. Güzellik ve buna bağlı olarak “estetik” konusu insan nesli kentlerde yaşamaya başladığından bu yana önemli bir öğe olmuştur. Her ne kadar “estetik” kavramı ilk kez 1750

yılında Alman filozof Baumgarten tarafından tanımlandıysa da, güzellik kavramı içinde bu görüşün temellerini Platon ve Aristoteles zamanlarına kadar götürmek mümkündür. Kentsel estetik kavramının anlatılması çok geniş bir konu olmakla beraber, makale kapsamında kentsel estetik kontrolü ve bunun bir aracı olarak ilgili mimari estetik komisyonu ve benzeri kavramlar ele alınacaktır.

Kent estetiği ile ilgili ilk görüş ve hareketler, 19. YY sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago kentinde başlatılan Güzel Kent Hareketi (City Beautiful Act) ile görmekteyiz [9]. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1920'lere kadar olan dönemde estetik kavramı, bölgeleme kavramının bir dayanağı, destekleyicisi ve bir lüks doktrininin temellerini atan bir kavram olarak görülmüştür [10]. 1920-1954 arasında bölgeleme kavramı, kamusal refahın bir kaynağı olarak görülmüş olup, neredeyse bir adım ileri iki adım geri şeklinde tarif edilmektedir [10]. 1930'lu yıllarda estetik nüans kendini göstermeye başlamış, 1933 yılında yayınlanan Atina Tüzüğü'nden sonraki 1946 yılındaki 2. belgede "estetik" başlıklı kategori dikkati çekmektedir [9]. 1950'li yıllarda kentsel tasarım kavramının kuramsal temellerinin Amerika Birleşik Devletleri'nde atılması ile beraber, kentsel estetik kavramının kurumsallaşmaya başlamasından söz etmek yanlış olmayacaktır.

Bu aşamadan sonra, genel bölgeleme ve mimari kontrol olarak iki hukuki standart ortaya çıkmıştır [10]. 1960'lı yılların başından itibaren kentsel estetik kontrolü kurumsallaşmaya başlamıştır. 1966 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde "Ulusal Çevre Politika Yasası" ile beraber, estetik kontrolü literatüre girmiştir [10]. 2000'li yıllar itibarıyla, küreselleşme ve neo liberal politikaların da etkisiyle estetik kontrol daha önemli hale gelmiştir [11].

Avrupa kıtasında da, Amerika Birleşik Devletleri benzeri gelişmeler olmakla beraber 1992 yılında Ortak Pazar'ın kurulması ile birlikte, "Ulusal Estetik Kontrol Komiteleri'nin çalışmaları farklı bir safhaya girmiştir [12]. Bu farklılıklara ait olmak üzere bazı önemli sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Estetik kontrol, yerel yönetimlerin kontrolünde oluşan bir kurumdur.
- Tüm ülkelerde estetik kontrol doğrudan veya dolaylı olarak bina izinleri ile ilgilidir. Bina oturma izni için komisyon izni gerekli olmaktadır.
- Birçok ülkede ilgili rehberler ve standartlar mevcuttur.
- Hollanda'da bağımsız bir estetik kontrol komitesi mevcuttur.
- Estetik kontrol, uygunsuz ve kötü olarak nitelendirilebilecek kent planlarına karşı bir mekanizma olarak ele alınmaktadır.
- Estetik Kontrol, ülke yönetim ve bürokratik yapılarına göre değişim gösterebilmektedir [12].

1999 yılında sunulan bir çalışmada Avrupa genelinde estetik kontrol ile ilgili olarak 10 temel eğilim (megatrend) olduğu öne sürülmüştür [13]. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Kentsel estetik kontrolü sadece ulusal düzeyde değil, bölgesel ve yerel düzeyde de en önemli madde haline gelmektedir.
- Ülkeler arasında hukuki ve yönetsel konulardan doğan uygulama farklılıkları mevcut olmakla beraber, sistemler arasında bir yakınlaşma eğilimi görülmektedir.
- Her ne kadar neo-liberal politikalar sürekli yükseliş gösterse de hükümetler, bundan sorumlu başlıca mekanizma olarak görevlerini sürdürmektedirler.
- Planlama sektörü klasik bölgeleme gibi eski araçlar yerine kentsel kaliteyi artırmak için yeni araçlar ve felsefeler aramaktadır.

- Estetik kontrolü sağlamak için yeni araçlar çok farklılaşmakla beraber; şu tür benzerlikleri içermektedirler: kontrol araçlarını birleştirme, estetik kontrol komitelerinin önemi, bu komitelerin bağımsız olmaları, üyelerin mutlaka, şehir plancısı, mimar, peyzaj mimarı gibi ilgili mesleklerden olması, estetik kontrol işlemlerinin şeffaflık içinde yürütülmesi.
- Planlama rehberlerinin estetik açısından düzenlenmesi ve uygulanmasının sağlanması,
- Kalitenin kentsel tasarım bağlamında kendini göstermesi ve bunun da yetkin meslek erbaplarıyla sağlanması,
- Alan odaklı stratejilerin belirlenmesi,
- Sadece yeni gelişim alanlarında değil, tarihi alanlarda da estetik kontrolün öneminin artırılması,
- Estetik konusunda bilgi ve tecrübe alışverişi amacıyla uluslararası bir federasyonun kurulmasıdır [13].

Sözü geçen bu maddeler 21. yy başlangıcı ile birlikte bazı farklılıklar olmasına karşın Avrupa'da uygulanmaya başlamıştır [13]. 2022 yılında Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatına yardımcı olmak üzere Yeni Avrupa Bauhas'u (NEB) ile ilgili disiplinler arası girişimleri başlamıştır. Bu oluşumun sonuçları arasında Avrupa Birliği kapsamında Renovasyon faaliyetleri bağlamında mimari ve estetik kaliteyi teşvik eden stratejiler ve eylem planları ortaya koyma gereklilikleri de bulunmaktadır. Mimari estetik kontrolü açısından uluslararası standartlaşma ve eşgüdümün sağlanması açısından bu durum oldukça önem arz etmektedir.

Avrupa genelinde Hollanda örneği, estetik kontrol açısından sadece Avrupa için değil tüm dünya için bir rol model oluşturabilecek yapıdadır. Bir sonraki alt bölümde Hollanda'da estetik kontrol mekanizması ve Mimari estetik Komisyonlarının durumu ele alınmıştır.

5.2. Hollanda'da Estetik Kontrol Mekanizması ve Mimari Estetik Komisyonları (Aesthetic Control Mechanism and Architectural Aesthetics Commissions in the Netherlands)

Avrupa genelinde estetik kontrol, yapıyı çevrede kamu kesiminin kontrolü ile ilgili olarak bir Felemenk fenomeni olarak adlandırılmaktadır [12]. Bu yüzden genelde gelişmiş ülkeler, özelde Avrupa bazında Hollanda örnek alınmış ve Mimari Estetik Komisyonu ile ilgili gelişmeler bu ülke ışığında verilmiştir. Bir önceki kısımda da belirttiğimiz üzere Hollanda'da Mimari Estetik Komisyonlarının en önemli özelliği, bağımsız fakat yaptırım güzü olan bir komite olmalarıdır.

Hollanda'da bugünkü anlamda kurulan Estetik Kontrol Mekanizmasının temelleri 1990'lı yılların başında atılmıştır [14]. Hollanda'da imar planlamasının yanı sıra, belediyeler estetik kontrol gücüne sahiptirler. İmar planına ek olarak her binanın planı da estetik açıdan ele alınmaktadır. Yapının görünümü, konumu, çevresi ile olan ilişkileri bu değerlendirmeye tabidir [15]. Hollanda'da Estetik Kontrol Komitesi, bağımsız uzmanların görevlendirildiği bir organ olarak karşımıza çıkmaktadır. Belediye meclislerine tavsiye vermekle yükümlü olmakla beraber söylemleri yaptırım gücüne de sahiptir. Her belediyenin bağımsız bir komitesi bulunmaktadır. Daha küçük belediyeler, büyük belediyelerce kurulmuş olan estetik komisyonlarından hizmet alabilmektedir. Hollanda'da 2000'li yılların başı itibarı ile 570 belediye ve 140 estetik komitesi bulunmaktadır. Bu kurulların büyük çoğunluğu Estetik Kontrol Federasyonuna (Federatie Welstand) bağlıdır. Yasaya göre her komite uzmanlardan oluşmalı ve bağımsız olmalıdır. Bu türden bir bağımsızlık karar verici olan kamu kesimi ile yapıyı geliştiren ve serbest piyasa aktörü olan girişimci arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Hollanda modeline göre; komite üyeleri şehir meclisinde olmamalıdır ve

belediyeden herhangi bir baskı görmeden fikirlerini beyan edebilmelidirler. Bunun yanı sıra, belediye konsey üyeleri Estetik Komisyonlarında görev alamazlar [15]. Estetik Komisyonunun önerilerinin gerçekleştirilmesinden belediye birimleri sorumlu olmaktadır.

Sonuç olarak Hollanda örneği dünyadaki en önemli Mimari Estetik Komisyonu örneği olup önemli özelliklere sahiptir. Bazı önem arz eden noktaları şu şekilde özetlemek mümkündür;

- Hollanda'da bir kent planının estetik standartlara cevap verip vermediği önemlidir,
- Bina kendi özellikleriyle ve çevre ile olan ilgisiyle ele alınıyor,
- Bina yapım ve oturma izinleri tamamen Estetik Komisyonunun vereceği karara bağlı olmaktadır,
- Yerel/bölgesel ve bağımsız estetik kontrol komitesi ile görüş alışverişinden sonra estetik bir değerlendirme yapılıyor.
- Komite yerel konseye görüşünü beyan ediyor ve bunun üzerine yerel konsey binalarla ilgili uygulamalara izin veriyor.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME (CONCLUSION AND EVALUATION)

İnsanların tam olarak yerleşik hayata geçtiği neolitik zamanlardan bu yana kent yaşamı uygarlığın temel unsuru haline gelmiştir. Mimarlık mesleği insanlık tarihinin en eski mesleklerinden biri olmakla beraber kentsel çevrenin yaşama uygunluğu ve estetiği konusu antik çağlardan günümüze kadar gelen bir miras olmuştur. Antik kent planlarının başlıca belirleyici unsuru ideal kent yapısını oluşturmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz, kentsel estetik kavramı ideal kent yapısının elde edilebilmesi için en önemli kavramlardan bir tanesi haline gelmiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra, kentlere aşırı yığılmanın sonucu olarak estetik kavramı arka planda kalmış, konut alanları, altyapı, sosyal alanlar, sağlık ve hijyen gibi farklı kentsel öncelikler ön plana çıkmıştır. 1920'lerde tırmanmaya başlayan modernizm ile birlikte kentsel estetik konusu tekrar ön plana çıkmaya başlamış ve 1950'li yıllar ile birlikte özellikle batılı ülkelerde kentsel estetik kavramı kurumsallaşmaya başlamıştır. Kentsel estetik kontrolü ile birlikte Mimari Estetik Komisyonları ve benzeri yapılanmalar başta Avrupa kıtası ve Kuzey Amerika olmak üzere batılı ülkelerde kurulmaya başlanmıştır. Bu tür komisyonlar birçok gelişme ile birlikte günümüze kadar gelmişlerdir.

Türkiye'de ilk olarak 1954 yılında Mimarlar Odası aracılığı ile İstanbul'da bir Estetik Kurul önerilmiş ve bir talimatname teklifi, hazırlanmış, fakat hayata geçirilememiştir [16]. 2000'li yıllar ile birlikte bu çaba ön plana çıkmış ve özellikle 2000'li yılların hemen başlarında, İstanbul, Bursa gibi Büyükşehir belediyelerinde Estetik Danışma Kurulları oluşturulmaya başlanmıştır [17]. 2004 yılından başlayarak 2014 yılına kadar geçen 10 yıl içinde ise, Türkiye genelinde 12 adet Kent Estetik Kurulu oluşturulmuş ve kentsel estetik kontrolü ile ilgili olarak çalışmaya başlamışlardır [18]. 2013 yılında 3194 sayılı İmar Kanununa bir madde eklenmesi ile birlikte Türkiye'de Mimari Estetik Komisyonlarının kurumsal olarak yolu açılmış ve bu komisyonlar hem literatüre hem de uygulama alanına girmişlerdir. Bununla birlikte, yönetmelik kapsamında açıklanması 2017'de kabul edilen Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği ile olmuştur. Bu tarihten sonra, belediyeler bazında Mimari Estetik Komisyonlarının kurulması neredeyse zorunlu hale gelmiş ve bu komisyonlar faaliyetlerine başlamışlardır.

Kısa tarihçeden de anlaşılacağı üzere Türkiye'de Mimari Estetik Komisyonlarının tarihçesi 6 ila 10 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu süre içinde birçok belediye bünyesinde bu komisyonlar kurulmuş ve uygulamada yerlerini almışlardır. Mimari Estetik Komisyonlarının yanı sıra, 2004 yılında kurulmaya başlayan Kent Estetik Kurulları da görev

yapmaya başlamışlardır. Günümüz itibarıyla kentsek estetik kontrolü konusunda bu iki farkı oluşum bir ikilik yaratıyor gibi görünse de, görev ve amaçlarında ayırt edici belirgin farklar bulunmaktadır. Kentsel Estetik Kurulları imar planları üzerinde de değerlendirme yaparken, Mimari Estetik Komisyonları bina ve küçük komşuluk birimi bazında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kent Estetik Kurullarına göre Mimari Estetik Komisyonu kararları daha emredici ve bağlayıcı olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin, hukuki olarak doğrudan somut bir şekilde yönetmelik maddesinde yer alması olarak açıklanması kuvvetle muhtemeldir.

Batılı gelişmiş ülke örneklerine bakıldığında, ülkelerin farklı yönetim ve yönetim seviyelerine, farklı kültürel yapılarına, farklı bürokratik yapılarına göre kentsel estetik kontrolün, dolayısıyla Mimari Estetik Komisyonu gibi kurumların oluşum, çalışma prensipleri, yöntemlerinin farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, temel amaçların hemen hemen aynı olduğunu görmekteyiz; kentsel tasarım kalitesinin artarak, daha iyi ve yaşanabilir kentsel mekânların oluşumunu sağlayabilmek. Türkiye’de Mimari estetik Komisyonlarının çalışma prensibi, belediyeye konu ile ilgili gelen şikayetlerin veya başvuruların incelenmesi ve parsel ve bina bazında karar verilmesi ve bu konuda belediye yönetimlerine tavsiye verilmesi ile ilgilidir. Türkiye’de Mimari Estetik Komisyonlarının çalışma mekanizması içinde, kentsel tasarım olgusunu da işe katarak bütüncül bir bakış olması gerektiği rahatlıkla söylenebilir. Bu durumun yanı sıra, Mimari Estetik Komisyonlarına seçilen profesyonellerin idare ile olan bağlantıları bazı durumlarda sorun yaratma potansiyeline sahip olmaktadır. Yerel idarelerden daha bağımsız olarak üyelerin seçimi sağlıklı karar verme açısından önem arz etmektedir.

Mimari Estetik Komisyonlarının tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye için de önemini ve etkinliğini giderek artıracığı açıktır. Bu konu ile ilgili olarak yeni yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği de kendini gösterecek unsurlar arasında sayılabilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI (CONFLICT OF INTEREST)

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

FİNANSAL AÇIKLAMA (FINANCIAL DISCLOSURE)

Yazar bu çalışma için herhangi bir mali destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK STANDARTLAR BEYANI (DECLARATION OF ETHICAL STANDARDS)

Makalenin yazarı bu çalışmada kullanılan materyal ve yöntemlerin etik kurul izni ve/veya yasal-özel izin gerektirmediğini beyan eder.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] URL-1, (2023). 3194 Sayılı İmar Kanunu, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3194&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 06.07.2023
- [2] URL-2, (2023). Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23722&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 06.07.2023
- [3] URL-3, (2023). Büyükşehir Belediye Kanunu, <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 06.07.2023
- [4] URL-4, (2023). Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik,

- https://www.tekirdag.bel.tr/kent_estetik_kurulu, Erişim Tarihi: 07.07.2023
- [5] URL-5, (2023). Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu Çalışma Esas ve Usullerine İlişkin Yönetmelik, <https://www.trabzon.bel.tr/Web/Yonetmelikler>, Erişim Tarihi: 07.07.2023
- [6] URL-6, (2023). Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Mimari Estetik Komisyonu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönerge, <https://www.eskisehir.bel.tr/mevzuat>, Erişim tarihi: 07.07.2023
- [7] URL-7, (2023). Beşiktaş Belediyesi Mimari Estetik Komisyonu Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik, <https://besiktas.bel.tr/kurumsal/mudurlukler-ve-faaliyetler/imar-ve-sehircilik>, Erişim Tarihi: 07.07.2023
- [8] URL-8, (2023). Mudanya Belediyesi Kent Estetik Komisyonu Raporları, <https://mudanya.bel.tr/mimari-estetik-komisyon-raporlari>, Erişim Tarihi: 07.07.2023
- [9] Bilsel, C., (2010). Kent Tasarımı ve Çevre Estetiği, Dosya Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, (23):6-14.
- [10] Crumplar, T., (1974). Architectural Controls: Aesthetic Regulation of the Urban Environment. *The Urban Lawyer*, 6(3):622-644.
- [11] Rezafar, A. and Şence Türk, Ş., (2016). The History of Aesthetic Control and Management in the Planning System: The Case of Turkey, 17. IPHS Conference, Delft 2016.
- [12] Nelissen, N.J.M. and Vocht, C.L.F.M., (1992). Aesthetic Control in Europe, *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 6(4):347-362.
- [13] Nelissen, N.J.M., (1999). Preliminary conclusions: ten megatrends in aesthetic control in Europe, *Urban Design International*, 4(1-2):77-78.
- [14] Nelissen, N.J.M., (2002). The dynamic of aesthetic control in the Netherlands, *Urban Design International*, (7):49-57.
- [15] Weert, C.V., (1999). Aesthetic control management in the Netherlands, *Urban Design International*, 4(1-2):15-20.
- [16] The European Committee of Regions, (2022). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: New European Bauhaus-Beautiful, Sustainable, Together, *Official Journal of the European Union*, 2022/C 301/04.
- [17] Çubuk, M., (2001). Kent Estetiğinin, Kentsel Tasarım Yaklaşımında, Anlam Sorunu ve Estetik Kurulları Üzerine. *Tasarım Kuram Dergisi*, Çağrılı Yazar, ss:1-15.
- [18] Candan, H., Oktay, E., Erol, A.M. ve Kaya, T.P., (2018). Kent Estetik Kurullarının İşlevselliğine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma ve Karaman İçin Bir Model Önerisi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(35):36-48.